

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Вивчення проблеми підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до естетичного виховання учнів стало передумовою розглядання як психолого-педагогічної проблеми самої підготовки, так і її мети – готовності до педагогічної діяльності з естетичного виховання учнів.

Психолого-педагогічними дослідженнями встановлено, що в основі будь-якої діяльності лежить готовність людини до її виконання.

Протягом останніх років дослідження питань змісту педагогічної діяльності, визначення критеріїв професійної придатності та підготовки майбутніх вчителів до педагогічної діяльності, дозволили по-новому підійти до вивчення формування і розвитку як окремих якостей, які визначають готовність особистості до професійної діяльності, так і готовності як цілісного сполучення.

Є багато досліджень, в яких з різних точок зору розглядається готовність до певної діяльності. Наприклад, роботи Б.Ананьєва [1], С.Рубінштейна [11]. У них готовність уявляється як наявність здібностей. К.Платонов [9] визначає готовність до певної діяльності як якість особистості; Ю.Гільбух, М.Дробнохот [4] вважають її особистим утворенням; В.Крутецький [3], В.Васенко [2], О.Мороз [7] вважають її системою, яка складається з певних компонентів.

У наш час активно розробляється концепція готовності як важливої передумови цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності. В основу цієї концепції покладено дослідження Д.Узнадзе та його послідовників, присвячені визначенню феномена “установка” як готовності до певної доцільної вибіркової активності, яка залежить від наявності та об’єктивної ситуації її задоволення [12]. Тому метою нашого дослідження і стало вивчення ролі і змісту установки у формуванні професійно-педагогічної готовності майбутніх учителів трудового навчання до естетичного виховання учнів.

Завдання дослідження полягали у наступному:

1. Вивчити роль і зміст установки у формуванні професійно-педагогічної готовності.
2. Визначити поняття “установка”, її структуру.
3. Розробити складові елементи установки на оволодіння готовністю до здійснення естетичного виховання учнів.

З погляду психології життєдіяльність у її найбільш загальному вигляді являє собою активність, спрямовану на збереження і розвиток життя суб’єкта. Двигуном цієї активності є чуттєвість суб’єкта, сконцентрована в установці. Таким чином, установка виступає як стан, який попереджає поведженню.

“Установка – стійкий нахил індивіда, що складається на основі досвіду, до визначеної форми реагування, що спонукує його орієнтувати свою діяльність у визначеному напрямку і діяти послідовно стосовно всіх об’єктів і ситуацій, з якими воно зв’язано” [6; 10].

Первісний зміст поняття “установка” визначалося як позиція людини. Вона впливає на його діяльність, що здобуває залежно від позиції установки різний напрямок. Наступна розробка цього психологічного явища знайшла багато різних зв’язків, взаємин понять, що, в остаточному підсумку, вилилось у теорію установки. Змістовний стрижень розглянутого поняття визначилася як попередня психологічна готовність особистості до здійснення реакції, що впливає на духовну й моторну активність людини.

Найбільш розповсюдженою в психології є теорія установки Д.Узнадзе. Згідно цієї теорії, установка є не одним із психічних утворень, що дозволяють розкрити деякі психічні явища, а основою психічної діяльності людини. У взаємозв’язку людина-середовище,

поняття це здійснює роль посередника. Між установкою й свідомістю індивіда існує складний діалектичний зв'язок. Зафіксувавши й усталюючи, установка може перетворитися в безсвідомісний психічний стан. При визначених обставинах вона визиває доцільну активність людини без особливого втручання свідомості. Однак, свідомість контролює умови дії установки й у разі потреби коректує його. Отже, з одного боку, установка впливає на свідомість, але, з іншого боку, свідомість, знайшовши нові обставини в умовах дії установки, здійснює активний вплив на стару установку. При цьому вона піддається реорганізації або виникають умови для формування нової установки. Тому у кожному окремому випадку наявності в суб'єкта якої-небудь потреби й ситуації її задоволення, у нього з'являється тенденція, або, ще краще – установка, до визначеної активності, яка може дати йому задоволення. Відповідно до цієї теорії установка є не одним із психічних утворень, що дозволяють розкрити деякі психічні явища, а є основною психічною діяльністю людини. Установка – це стан особистості, момент його динамічної визначеності, оскільки спрямованість свідомості зв'язана з початковою реакцією людини на вплив ситуації, у якій йому приходится ставити й вирішувати завдання. Таке розуміння установки дозволяє визначити її ще як стан суб'єкта, що змінюється залежно від завдань, що він собі ставить, і умов, у яких він їх вирішує [12].

Установка акумулює минулий досвід, опосередковує стимулюючі впливи умов і врівноважує відношення суб'єкта із середовищем.

Структура установки містить емоційні, смислові (когнітивні) і поведінкові (готовність до дії) аспекти прихильності до сприйняття.

Установку можна уявити й у вигляді визначеної ієрархії, так названої диспозиційної системи.

Перший рівень даної системи – елементарні установки, неусвідомлювані особистістю і позбавлені модальності.

Другий рівень представляють соціально фіксовані установки. Для нього характерні наступні компоненти: емоційний (оціночний), когнітивний (розважливий) і поведінковий. Для формування установок даного рівня необхідні соціальні потреби і відповідні соціальні ситуації.

Третій рівень складають ціннісні орієнтації, у яких зафіксований світоглядний аспект відносин особистості.

Четвертий рівень характеризується як загальна спрямованість інтересів особистості. Саме вона представляє як активність суб'єкта соціальної групи в різних сферах діяльності актуалізується у визначених умовах [10].

Залежно від умов дії, установки в психології розглядаються на різних рівнях.

Перший рівень установок (фіксовані установки) пов'язані з елементарними потребами людини. Вони діють у найпростіших ситуаціях, регулюють протікання несоціальних поведінкових актів. Для даного рівня установок характерно несвідома-автоматична дія.

Другий рівень установок (диспозиція) – це соціально-фіксовані установки. І якщо перший рівень установок становить інтерес перш за все для психологів, то рівень соціальних установок – велика галузь не тільки психології, але і соціології, педагогіки.

Саме ці установки складають основу нашого дослідження.

Виділяють наступні основні характеристики установки:

– установка являє собою цілісний психологічний стан індивіда, що формується у вигляді готовності до визначеного;

– установка впливає на активність людини, додає їй доцільний характер;

– установці притаманні властивості іррадіації, генералізації, несвідомості.

Соціальна установка – це реальний феномен, що є присутнім у функціональній структурі будь-якої цілеспрямованої дії людини.

Таким чином, установка – необхідний елемент сьогодення, діючого поведіння. І разом з тим, установка – це й елемент майбутньої дії, особливий внутрішній стан носія установки, що передує й керує їм [10].

Будучи один раз зафіксованою, установка зберігається в психічній структурі людини й в аналогічній ситуації регулює діяльність.

Якщо в ситуації “індивід – діяльність” виникає проблема, що вимагає нового підходу до рішення, коли установка не здатна її вирішити, виникає акт об’єктивації [5].

Звертання до акта об’єктивації відбувається тоді, коли людині не вдається задовольнити свою потребу настановною активністю, коли його поведіння суперечить дійсності і втрачає доцільність.

Акт об’єктивації – протиріччя, що вимагає розв’язання. Предметом об’єктивації стає таке явище, яке не було відображено в установці. Через акт об’єктивації людина прагне розібратися в обставинах, що заважають повніше відображувати ситуацію і розширює, розвиває установку. При цьому виділяються наступні види акта об’єктивації:

1. Об’єктивація предмета.
2. Об’єктивація соціального впливу.
3. Об’єктивація “Я”.

Таким чином, через об’єктивацію йде розширення установки людини, збагачення його досвіду, що у даному випадку виступає як сума знань про предметну діяльність, основні прийоми мислення і т. ін. У подальшій діяльності, людина без особливих зусиль при ситуації необхідності об’єктивації співвідносить виниклий предмет, явище із системою знань, із прийомами мислення й інтелектуальна активність стає більш продуктивною.

У процесі об’єктивації виникає новий вид установки – теоретична. Вона викликана необхідністю аналізу ситуації, вироблення стратегії дії. За допомогою мислення усвідомлюються такі співвідношення дійсності, що раніше не були відображені в установці.

Через теоретичну установку виробляється соціальна установка (теоретична входить у неї як істотна частина, ядро), що є основою більш доцільного поведіння. Людське мислення виникає й реалізується на базі теоретичної установки. Потреба теоретичної установки викликана протиріччям, що є присутнім в акті об’єктивації, з одного боку, між потребою дії, а з іншої, незадоволеністю вже існуючої установки. Конфліктна ситуація, яка виникла, має пряме відношення до процесу пізнання, де теоретична установка є імпульсом мислення. Отже, у теоретичній установці повинні бути відбиті основні логічні прийоми мислення, напрямок пошуку і, звичайно, попередній пізнавальний досвід.

Не завжди акт об’єктивації приводить до зміни якості установки. Для установки характерним є і стійкість, ригідність, що виражені в тому, наскільки тривалий час визначена установка зберігає свою дію.

Тому для виникнення установки на новому рівні необхідний часто не один акт об’єктивації, а декілька. Кожен новий акт об’єктивації викликає потребу в більш аргументованих судженнях, що у свою чергу, є імпульсом розвитку теоретичної установки [8].

Отже, сформувавши основні константи установки можна направити діяльність свідомості студентів у напрямку, що відповідає завданням естетичного виховання учнів. Установка визначає стійкість і спрямованість діяльності в умовах, що змінюються.

Наші попередні дослідження свідчать про необхідність установки на оволодіння готовності до здійснення естетичного виховання учнів під час навчальних занять. Для цієї установки в навчальному процесі характерно те, що вона не визначає собою результат навчання, а є вихідною позицією і контролюючим фактором.

Тому у структурі установки, характерним для нашого дослідження, можна виділити такі аспекти:

- пізнавальний (знання і погляди);
- емоційний (емоційно-оціночне відношення, яке виявляється в емоціях, які виражені позитивно, нейтрально або негативно);
- дійовий (який спрямований на програму дій, обумовлену поведінку).

А установку визначити, як відносно стійкі структури відношень особистості до процесів (пізнавальних, емоційних, дійових), предметів (суб'єкту, об'єкту, погляду, переконань тощо) установки.

На основі цього підходу можна розробити такі складові елементи установки на оволодіння готовністю до здійснення естетичного виховання учнів:

– відношення до вивчення сутності процесу естетичного виховання на заняттях з технології приготування їжі, як частини цілісного виховного процесу;

– відношення до вивчення видів естетичної діяльності у процесі занять з технології приготування їжі;

– відношення до естетичного самовиховання і самоосвіти у процесі оволодіння готовністю здійснення естетичного виховання учнів основної школи;

– відношення до творчої праці з розширення естетичної діяльності на заняттях з технології приготування їжі;

– відношення до розвитку естетичних почуттів, ідеалів у процесі занять з технології приготування їжі;

– відношення до оволодіння вміннями та навичками естетичної діяльності у процесі занять з технології приготування їжі.

Трактована нами таким чином установка, виступає як ціннісна орієнтація особистості у професійно-педагогічному ставленні, у формуванні професійно-педагогічної готовності майбутніх учителів трудового навчання до естетичного виховання учнів. Мета установки – домогтися того, щоб студенти, майбутні вчителі трудового навчання, знаходилися у стані прихильності до підготовки їх до естетичного виховання учнів, до певної естетичної активності.

Тому, на лекціях, лабораторних і практичних заняттях з технології приготування їжі та інших видів навчання студентам постійно надається установка на оволодіння готовністю до естетичного виховання учнів, яка, у свою чергу, буде стимулювати здійснення естетичного виховання учнів на заняттях зі шкільного курсу технології обробки харчових продуктів, основ кулінарії.

Проте, в подальшій розробці проблеми формуванні професійно-педагогічної готовності майбутніх учителів трудового навчання до естетичного виховання учнів, необхідно продовжити дослідження установки студентів вищих навчальних закладів у процесі їх навчальної діяльності за її структурними елементами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б.Г. Очерки психологии. – Л.: Просвещение, 1975. – 130 с.
2. Васенко В.В. Формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К.: 1992. – 18 с.
3. Вопросы психологии способностей: Сборник статей / Под ред. В.А. Крутецкого. – М.: Педагогика, 1983. – 216 с.
4. Гильбух Ю.З., Дробнохот М.І. Інноваційний експеримент у школі. – К.: Вища школа, 1986. – 90 с.
5. Губченко Т.В. Формирование идейно-эстетических ориентаций подростков во внеурочной деятельности на материале музыкального искусства: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К.: 1989. – 20 с.
6. Зотеева Т.А. Формирование готовности студентов пединституты к эстетическому воспитанию дошкольников: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К.: 1992. – 22 с.
7. Мороз О.Г. Професійна адаптація молодого вчителя. – К.: Вища школа, 1980. – 95 с.
8. Надирашвили Ш.А. Установка и деятельность. – Тбилиси: Мецнисреба, 1987. – 361 с.
9. Платонов К.К. Вопросы психологии труда. – М.: Просвещение, 1987. – 138 с.
10. Прагвашивили А.С. Проблемная установка на современном уровне разработки грузинской психологической школой. – Тбилиси: АПН ГССР, 1973. – 192 с.
11. Рубинштейн С.А. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1986. – 426 с.
12. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки. – Тбилиси: АПН ГССР, 1981. – 210 с.